

УДК 336.7

І. П. Ткаченко,
к. е. н, доцент, Дніпродзержинський державний технічний університет
І. О. Лозовий,
магістрант, Дніпродзержинський державний технічний університет
Г. О. Назорнюк,
магістрант, Дніпродзержинський державний технічний університет

СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВОМУ ПЕРІОДІ

У статті визначені головні чинники кризи ринку банківських послуг, здійснено оцінку їх впливу на рівень дестабілізації банківської системи та визначено основні напрями формування стратегії розвитку вітчизняних банківських установ.

This article define the main factors of banks services market crisis, make the influence valuation to the level of the banking system destabilization and define the main lines of formulation the strategy mother banks development.

Ключові слова: ринок банківських послуг, фінансова криза, банківська система, кредитування, заощадження, кредитні ризики, депозитна і кредитна політика.

Key words: banks services market, financial crisis, banking system, loans, deposits, credit risks, deposit and credit policy.

ВСТУП

Фінансово-банківська сфера відрізняється високою динамічністю процесів і швидкістю обороту капіталу, а також підвищеною чутливістю до модифікацій у зовнішньому середовищі і ринковій кон'юктурі, що зумовлено наявністю підвищеного ризику у даній сфері бізнесу особливо в умовах фінансової кризи.

Роль банків як регуляторів грошового обороту, центрів акумуляції грошових ресурсів і їх перерозподілу покладає на них велику відповідальність перед суспільством. Суспільство не повинно мати приводу ставити під сумнів стійкість банківської системи, а партнери, вкладники і інвестори повинні бути впевнені в стійкості і надійності банку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Відновлення ефективності діяльності ринку банківських послуг та банківської системи після нищівного впливу світової фінансової та економічної кризи вимагає формування та впровадження адекватного механізму управління банківською діяльністю, здатного до створення дієвої системи регулювання і контролю банківських операцій; глибокого вивчення основ сучасної банківської справи, дослідження сутності й особливостей надання різноманітних інноваційних банківських послуг, відстеження та врахування міжнародного досвіду антикризового банківського менеджменту, а також перспективних можливостей розвитку фінансово-кредитної системи України в цілому.

Метою статті є визначення основних факторів впливу на розвиток кризових явищ ринку банківських послуг, здійснення оцінки їх впливу на рівень дестабілізації банківської систе-

ми та визначення основних напрямів формування стратегії розвитку вітчизняних банківських установ та шляхів антикризового управління, застосування яких зумовить перехід надання послуг до якісно нового, ефективнішого рівня, здатного виконувати традиційну місію фінансово-банківської сфери.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансова криза 2008—2009 років, яка вплинула на економіку більшості країн світу, не лишила в стороні й економіку України, при цьому національна банківська система постраждала найбільше. Необхідно відмітити, що головними чинниками дестабілізації банківської системи були, по-перше, непродуманість товарно-цінової політики банків; по-друге, втрата довіри до фінансово-кредитних установ. Втрата довіри на фоні досить низької частки заощаджень у доходах українців ще більше підірвали банківську систему України у період кризи.

Спираючись на статистичні дані, слід зазначити, що в Україні має місце досить невисокий рівень заощаджень (табл. 1) [6].

Це може мати кілька пояснень:

1) низький рівень грошових доходів населення (що не дозволяє робити заощадження основній масі населення на фоні наявності хронічно незадоволених потреб);

2) позитивна динаміка доходів, посилена доступністю кредитів у національній та іноземній валюті, а також насичення ринку економічними благами споживчого характеру;

3) обмеження ліквідності. Люди діють у повній відповідності зі стратегією вирівнювання й у період спаду економіки повинні витратити накопичені раніше заощадження;

Таблиця 1. Динаміка частки заощаджень в доходах українців

Показники	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Доходи всього (млн грн.)	185073	215672	274241	381404	472061	623289	845641	897669	1101015
Частка заощаджень у доходах, %	9,22	7,55	11,54	11,97	9,36	7,67	6,15	9,19	9,27

4) низький обрій планування (можна сказати, що звиклі до нестабільності люди живуть сьогоднішнім днем, тому не намагаються перенести споживання на майбутнє);

5) для значної частини українців характерний дуже високий коефіцієнт дисконтування майбутніх доходів, тобто для багатьох українців 1 гривня зараз — це 10 гривень завтра.

Отже, втрата довіри населення до фінансово-кредитних установ призвела й до поглиблення кризового стану економіки України [4].

Як відзначається в річному звіті Національного банку України, "на ситуацію істотно вплинула штучно спровокована недовіра у населення до фінансового стану окремих банків і банківської системи в цілому і вплив коштів". Дійсно, у жовтні-грудні 2008 року загальний обсяг депозитів населення в національній валюті зменшився на 13,7%, а в іноземній (у доларовому еквіваленті) — на 8%. А загалом на кінець 2009 року приріст обсягу депозитів населення в банках України вперше за останні десять років був від'ємним і становив -1,4% [5].

Крім того, посиленню фінансової кризи сприяло значне зростання обсягів кредитування (особливо довгострокового кредитування населення), призвело до того, що кредитний ризик банків, у тому числі і за споживчими кредитами, зріс у декілька разів за кілька місяців, при цьому обсяг виданих кредитів у іноземній валюті у внутрішню економіку значно перевищив розмір залучених депозитів у іноземній валюті. Зокрема, обсяг виданих позик українськими банками перевищував акумульовані кошти на депозитах у 2,24 рази, при цьому кредитів в американській валюті видано у 2,8 рази більше, ніж залучено валютних ресурсів на депозитах.

Диспропорції між активами та пасивами банків виявляються у превалюванні короткострокових зобов'язань у структурі ресурсної бази та довгострокових кредитів у структурі активів. Зокрема, коефіцієнт співвідношення довгострокових депозитів і довгострокових кредитів, спрямованих в українську економіку, у жовтні 2009 року склав лише 0,35, тоді як 2007 року — 0,81 [1].

Ці розбіжності свідчать про те, що національні банки кредитували економіку швидше, ніж українці накопичували заощадження. В таких умовах розширення ресурсної бази можна було провести або за рахунок збільшення власного капіталу, або за рахунок кредитів.

Прихід в Україну іноземних банківських груп та наявність дешевих довгострокових грошей сприяли популяризації другого підходу. Тільки у 2008—2009 роках вітчизняні банки збільшили своє боргове навантаження у 2,8 рази, або на 25,3 млрд доларів. 2009 рік став одним з найважчих для вітчизняних банків. Своїм іноземним кредиторам їм довелося повернути близько 17 млрд доларів [2].

На цей же час припадає закінчення терміну більшої частини депозитів. Очевидно, що далеко не всі громадяни в умовах політичної нестабільності і фінансово-економічної кризи захочуть їх пролонгувати.

В умовах, коли Україна відчула наслідки світової кризи, відбулася девальвація гривні по відношенню до долара та євро, реальні доходи населення знизилися, позичальники споживчих кредитів опинилися в ситуації неможливості

вчасно та в повному обсязі їх повернути. Більшість українських банків були вимушені призупинити або зовсім закрити більшість програм споживчого кредитування. Додало масла до вогню ще й те, що у вітчизняних банків була

поширена практика залучення зовнішніх запозичень з метою кредитування в Україні. У даному випадку виникає наступна проблема: кредитні послуги надавалися споживачам на строк, який значно перевищував строк погашення нашими банками закордонних кредитів. Отже, депозитна і кредитна політики банків мають бути взаємопов'язаними, задля забезпечення реалізації останньої.

На даний момент розвиток банківської системи України повернувся років на 10 назад, приблизно до рівня 2000—2002 років: лише одиниці банків надають кредитні послуги, решта ж банків займається обслуговуванням компанії своїх акціонерів, поточних рахунків населення та бізнесу тощо. За нинішніх умов така ситуація на ринку банківських послуг є небезпечною. З погашенням боргів за отриманими кредитами поступово припиняється потік відсотків, тобто доходи банків зменшуються прямо пропорційно із скороченням кредитного портфеля [3].

Повернення довіри населення до банків є неабияким важливим фактором на шляху до ефективного функціонування національної банківської системи. За умов переорієнтації банків на роздрібного клієнта й залучення депозитів, програми лояльності мають місце бути навіть за умов роботи в режимі економії. Крім того, на сьогоднішній день і в найближчій перспективі стратегія більшості українських банків має спрямовуватися не тільки і не стільки на розширення клієнтської бази, а й на зростання асортименту пропонованих послуг, тобто на стабільне зростання кількості клієнтів і відповідне зростання обсягу залучених коштів.

Також слід зазначити, що для посткризового періоду економіки України є характерною трансформація банківських послуг на новий рівень, орієнтований на покупця і тут необхідною умовою повинно стати підвищення якості банківських послуг. Основні критерії якості банківських послуг представлені на рис. 1.

У зарубіжній практиці комерційних банків для вирішення цих проблем впродовж останніх років активно впроваджуються структуровані інвестиційні послуги — це продукти, які передбачають визначення оптимального рівня дохідності та ризикованості для конкретного клієнта.

Альтернативою для вирішення цього важливого і водночас складного завдання може бути відносно новий для вітчизняного ринку банківський продукт — інвестиційний накопичувальний депозит, який дає можливість фізичним та юридичним особам отримувати вищі процентні доходи порівняно з традиційними видами банківських депозитів і точними рахунками. Інвестиційним такий депозит зветься тому, що кошти клієнтів інвестуються в прибуткові фінансові інструменти (акції стабільних компаній, корпоративні облигації тощо), а, крім того, може здійснюватися його періодичне поповнення.

Також важливим фактором збільшення прибутку банку і, як наслідок, зміцнення стійкості банківської установи є так звані cross-selling продажі, або перехресні продажі банківських послуг та продаж пакетних банківських послуг.

Перехресні продажі (Cross-selling) — це продаж додаткових банківських послуг клієнту, який вже вибрав основну послугу. Cross-selling продажі дозволяють не тільки збільшувати прибуток банку при незмінній кількості клієнтів, а й ут-

римувати клієнтів на обслуговуванні в саме цій банківській установі. В цілому ж можна сказати, що метою перехресних продажів може бути збільшення доходу, який отримується від кожного клієнта, а також збереження довготривалих відносин з клієнтами.

І хоча фінансова криза змусила банки працювати в режимі економії, з метою утримання вже існуючих та залучення нових клієнтів, банківські установи пропонують різні програми лояльності з отримання тих чи інших банківських послуг. Крім того, прагнучи встановлювати з клієнтами довгострокові партнерські відносини, банки намагаються прогнозувати розвиток потреб клієнтів, розробляючи і пропонуючи широкий спектр банківських послуг. Однією з таких найбільш цікавих програм і затребуваних напрямів є продаж пакетних пропозицій банківських послуг.

Під пакетним послугами слід розуміти продаж одному клієнту за одним договором одразу декількох банківських послуг (наприклад, відкриття поточного рахунку, випуск картки дебетної чи кредитної, встановлення системи дистанційного керування рахунком та ін.), при цьому пакетні пропозиції банківських послуг завжди значно вигідніше, ніж придбання всіх вищезазначених послуг окремо, оскільки дозволяють оптимізувати витрати на банківське обслуговування.

Перевагами пакетного обслуговування є:

- економія часу — один договір на повний комплекс банківських послуг, який оформлюється за один візит до відділення Банку;
- економія коштів — більшість послуг та сервісів, що входять до пакета, вже включено в його вартість або на них надаються знижки;

- зручність — Ви не сплачуєте за кожену послугу або сервіс окремо, оскільки їх вартість вже включена в щомісячну плату за обслуговування пакету;

- додаткові переваги — обравши пакетне обслуговування, Ви берете участь у програмах лояльності Банку, отримуючи додаткові бонуси та знижки.

Тобто успішна діяльність банку великою мірою визначається спектром послуг, які він пропонує своїм клієнтам.

Незважаючи на складну ситуацію 2009 року, 2010 рік можна назвати періодом відновлення позитивних тенденцій в економіці, посткризовим етапом розвитку. З березня 2010 року встановилася впевнена висхідна динаміка притоку депозитів у банківську систему України, а починаючи з II кварталу 2011 року, вже значна більшість банків пропонує послуги з кредитування населення та бізнесу.

ВИСНОВКИ

Стабільний розвиток банківської системи є необхідною умовою економічного зростання в нашій державі, фінансовому сектору якої притаманні риси проєвропейської банкоорієнтованої моделі. І, як наслідок, у банківській системі України все більше використовуються нетрадиційні послуги.

Відновлюючись після фінансової кризи та враховуючи отриманий досвід, сьогодні банківська система України пропонує населенню кредити лише в гривні, юридичні ж особи мають можливість сьогодні отримати кредити в іноземній валюті, проте лише ті, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, та мають валютну виручку. Щодо показників достатності капіталу, рентабельності активів та власного капіталу, то ситуація також є сприятливою для відновлення

Рис. 1. Основні критерії якості банківських послуг

довіри до банківської системи, становлення її стабільного розвитку.

Український ринок банківських послуг — один із найдинамічніших у Східній Європі. Приваблива дохідність банківських операцій, отримання ринкових переваг за рахунок місткості вітчизняного ринку банківських продуктів сприяють активному проникненню іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор. Зарубіжні банки володіють сучасною банківською технологією, мають високий рейтинг і є високоприбутковими.

Приплив іноземного капіталу на національний банківський ринок сприятиме подальшому вдосконаленню діяльності банківської системи України, підвищенню її ефективності та більшому залученню іноземних інвестицій в економіку України.

Література:

1. Мовсесян А.Г. Сучасні тенденції розвитку світової фінансової системи // Банківська справа. — 2008. — № 10. — С. 45.
2. Неізнестна О. Оцінки та шляхи покращення фінансового стану банків України / О. Неізнестна // Ринок цінних паперів України. — 2009. — № 1—2. — С. 41—48.
3. Реверчук Н.Й. Банківські кризи: сутність, ознаки, види та методи їх подолання / Н.Й. Реверчук, А.О. Ковалюк // Регіональна економіка. — 2008. — № 4. — С. 87—96.
4. Кухтій Л.П. Глобальна фінансова криза та її вплив на діяльність банківської системи України / Кухтій Л.П. // Академічний огляд. — 2010. — № 1 — С. 43.
5. Прядко В.В., Островська Н.С. Кредитний потенціал комерційних банків у період економічної кризи // Фінанси України. — 2009. — № 11. — С. 73—77.
6. Державний комітет статистики. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> / Стаття надійшла до редакції 04.07.2011 р.